
Het oratorio

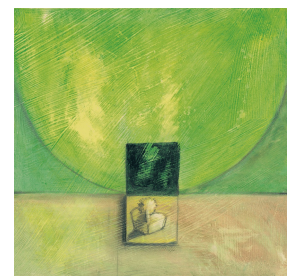
Over Don Bosco's keuze voor en omgang met jongeren vanuit de historische context

Daniël Malfait

Achtergrondartikel van de hand van DANIEL MALFAIT over het ontstaan van het Oratorio en over Don Bosco's keuze voor het Oratorio als pedagogisch principe.

uit: LOOTS, C., Don Bosco, de man naar wie wij genoemd zijn. Reflecties rond salesiaanse identiteit, Sint-Pieters-Woluwe, Don Bosco Vlaanderen, 1999, p. 61-87.

**samen
DON BOSCO
zijn plaats
geven**

INLEIDING

'Het meest betekenisvolle hoofdstuk voor de kerkgeschiedenis in Italië van de postrevolutionaire tijd is wellicht dit van de naastenliefde (*la carità*). (...) Het Christendom werd herboren als een onuitputtelijke schepping van liefdadigheidswerken waarin zowel mannen als vrouwen getuigden van een buitengewone vrijgevigheid en vindingrijkheid. (...) De meest ongezonde en de meest beruchte buurten, de meest misprezen en verwaarloosde volksgroepen, de leeftijden en de levensvoorwaarden die het meest blootgesteld waren aan de morele gevaren werden voorwerp van zorg voor grote apostelen van de naastenliefde, die elk sociaal vooroordeel achter zich lieten en niet aarzelden om de interesses van het volk ter harte te nemen, ook al behoorden ze zelf tot een verheven klasse of tot de adel. (...) In Turijn zelf waren de belangrijkste figuren Giuseppe Cottolengo, Giuseppe Cafasso, Giovanni Bosco, de markiezin Giulia di Barolo. Zij zijn de hoofdfiguren van naastenliefde in het Turijnse katholieke leven van de eerste helft van de jaren 1800, waar ze elkaar kenden en elkaar hielpen om de apostolische inzet aan te passen aan de eisen van de nieuwe tijd.'¹ Het is een fragment dat we lezen in het Kerkgeschiedenisboek van G. Pengo. In enkele zinnen krijgen we van buitenaf een eerste beeld op Don Bosco en zijn activiteiten van het begin in Turijn.

Van Don Bosco uit willen wij verwijzen naar een idee van P. Braido over Don Bosco. Op dit terrein mogen we hem zeker en vast een gezag noemen. 'Steunend op een al te naïef supernaturalisme, meent men dat in de ervaringen van Don Bosco als kind en adolescent reeds alle essentiële kenmerken van heel zijn pedagogisch-pastoraal project kunnen teruggevonden worden. (...) Om precies te zijn, Don Bosco is niet geboren als 'vriend van de jeugd' of als opvoeder; hij is dit ook niet op de beste manier wanneer hij nog kind is. Het 'echte' Oratorio wordt dan ook niet geboren in Becchi, tenzij hoogstens als een vaag voorgevoel (en dat ondanks het feit dat de *Memorie dell'Oratorio*, geschreven in de jaren 1873-1876, de indruk geven eerder de tegenovergestelde stelling te verdedigen). Het levensverloop van Don Bosco is niet de onvermijdelijke opvoering van een reeds vastgelegd draaiboek. Het is veeleer de uitwerking en progressieve uitvoering van initiatieven en projecten die door de 'historische noodzaak', door interne en externe factoren, door religieuze en menselijke factoren opgedrongen, verbreed en verrijkt worden. En dat onafgebroken van 1815 tot 1888.'²

Heeft Don Bosco niet onmiddellijk een groot pedagogisch traktaat geschreven, hij heeft het niet nagelaten over zijn projecten voor de jongeren en over het omgaan met en het opvoeden van jongeren te spreken en te schrijven, en dit naar een hele waaier van personaliteiten toe: mensen die hem hielpen en medewerkers, weldoeners; pausen, kardinalen, bisschoppen en priesters; regeringsleiders, mensen uit de politieke en financiële wereld, functionarissen en ambtenaren uit staat en stad. Voor zijn 'opvoedkundig systeem' heeft hij verschillende toepassingen voorgesteld: in de gevangenissen met de minister van justitie Urbano Rattazzi in 1854, met de ministers van Binnenlandse zaken in 1878, in de school met de leraar Francesco Bodrato in 1864, in

(1) G. PENGO, *Storia della Chiesa in Italia*, Milaan 1978, Vol. II, p. 257-258.

(2) P. BRAIDO, *Il progetto operativo di Don Bosco e l'utopia della società cristiana*, Quaderni di 'Salesianum', 6. Rome, Las 1982. In het Nederlands vertaald door J. Gevaert. P. BRAIDO, *Het actieplan van Don Bosco en de utopie van de christelijke samenleving*, Don Bosco Studies 2, blz. 8-9.

de private instellingen en in families, in 'Bollettino Salesiano' (het Italiaans 'Don Bosco Vlaanderen').³ Al de verschillende werken van Don Bosco kan je in twee grote categorieën opdelen. Enerzijds waren er de 'open instellingen', zoals de speeltuinen, het zondags- en het weekdagoratorio, de jeugdcentra, de zondag- en avondschoon, de scholen van verschillende richtingen en graden, de volks- en jeugdpers. En anderzijds waren er de 'totale instellingen', de huizen die onderdak verleenden, de internaten voor jonge werkers en studenten, de huizen waar een ambacht of beroep werd geleerd, de colleges voor de studenten, de kerkelijke seminaries. En de eerste instelling, zegt Pietro Braido, 'chronologisch en naar orde van belangrijkheid is het Oratorio, het zondags- en weekdaags oratorio, de meest volkse, de meest soepele en de meest gepersonaliseerde uitdrukking van religieuze, sociale en opvoedkundige activiteit van Don Bosco.'⁴

In wat volgt gaan we met Don Bosco op stap en werpen we een blik op het ontstaan en de ontwikkeling van het Oratorio bij hem en zijn medewerkers. En tegelijk proberen we aan te geven dat het 'Oratorio' niet alleen zijn eerste pedagogisch terrein wordt, maar eigenlijk ook zijn eerste pedagogisch principe.

I HET ORATORIO: DON BOSCO' S EERSTE PEDAGOGISCH VELD

1.1 Het Turijn waar Don Bosco aankomt

Don Bosco komt in Turijn in november 1841. Zonder op dat ogenblik van een industriële revolutie of sterke industrialisatie te spreken zien we in Turijn wel een groeiende ontwikkeling van ondernemersinitiatieven die buiten de klassieke economische schema's en de kleinschalige ondernemingen vielen en die de basis vormden voor een vernieuwde economische ontwikkeling. Deze werd nog in de hand gewerkt door leidinggevende groepen zoals ondermeer rond de markies de Cavour.

Deze ontwikkeling bracht tussen de jaren 1838-1848 een bevolkingsaangroei mee van 20.000 mensen (17%), een niet te onderschatten getal als we weten dat in 1848 Turijn 136.849 inwoners telde. De daarop volgende jaren groeide de bevolking nog sterker aan. In 1838 waren er 26.351 gezinnen, in 1848 waren het er 33.040. Het analfabetisme bij jongeren was bovendien niet gering. Beneden de 20 jaar waren er 29.364 analfabeten, waarvan 14.006 jongens en 15.358 meisjes. Boven de 20 jaar waren er 25.812, waarvan 8851 jongens en 17.761 meisjes. Ze vormden 40% van de bevolking van Turijn.⁵

De situatie werd nog bemoeilijkt door een grote groep mensen die niet permanent in Turijn verbleef, en die dan ook niet in bovengenoemde cijfers zijn opgenomen. Het gaat om soldaten, studenten, gelegenhedenarbeiders en gevangenen. De immigratie neemt in de latere jaren nog toe.

(3) Cfr. P. BRAIDO, *Prevenire non reprimere. Il sistema educativo di Don Bosco*, ISS Studi 11, Rome, Las 1999, p. 351.

(4) O.C., p. 354.

(5) Zie hiervoor: P. STELLA, *Don Bosco nella storia della religiosità cattolica. Volume I: Vita e opere*, Rome, Las 1979, p. 103-104. Voortaan afgekort als: P. STELLA I.

Deze cijfers schetsen nog maar één deel van de problematiek. Een ander beeld van de stad voegen wij hier aan toe: de jongeren die langs de straten slenteren, markten en pleinen in beslag nemen, kinderen van gescheiden gezinnen, vaak werkloos zonder hoop op het vinden van een job. Mensen die om het even welke karwei op zich nemen om in leven te kunnen blijven of om hun eigen levensstandaard iets te kunnen verhogen.

De omgeving van Borgo Dora, van Vanchiglia en van Porta Nuova kende het eerst een uitbreidingsgolf van kleine en middelgrote bouwvakkersondernemingen. Dat bracht ook een wanordelijke volkstoeloop met zich mee. Het ging om ambachtslui, ongeschoolde arbeiders, voerlui, blekers, kleine handelaars, krantenverkopers. Vaak waren het ontheemde mensen, uit alle lagen van de bevolking, uit heel verschillende streken, losgerukt uit eigen culturele context en overgeleverd aan een langzame of geringe inschakeling in de lokale burgerlijke of kerkelijke organisaties. Economische onzekerheid, onwetendheid en morele ellende drukten op het sociaal en religieus leven van de stad. Sociale ontwrichting, verwaarlozing van geloofspraktijken, opvoedkundige onbekwaamheid van ouders, erg benomen door de zorg om te overleven, waren nog andere verschijnselen.

Om Turijn in de jaren 40 te schetsen noemt Aldo Giraudò twee problemen. Er is de politieke ontwikkeling met de liberale beweging met een eigen, nieuwe staatsopvatting, strevend naar de eenmaking van Italië, met alle moeilijkheden en spanningen die dat met zich bracht. Een spanning die ook tussen de priesters van Turijn verdeeldheid van opvatting veroorzaakte. Anderzijds was er de socio-economische problematiek. Die bracht met zich de ontvolking van de plattelandsdorpen, eerst seizoensgebonden, maar die later uitgroeide tot een definitieve migratie en een snelle demografische groei. Zo ontstaan, aldus Giraudò, zoals hierboven reeds aangegeven, de volkse randgebieden. Zo groeit ook de klasse van de armen, die leeft in menonwaardige levensomstandigheden. Arbeidsuren lopen op tot 12 of 14 uren per dag. Voedsel wordt schaars, de hygiëne raakt beneden alle peil. De mensen vinden enige vertroosting in herbergen en kroegen, in de wijn, het spelen en het gokken en in seksuele uitlatingen.⁶

De traditionele burgerlijke en kerkelijke instanties konden deze problemen niet langer aan. Hier en daar ontstonden initiatieven van eerder caritatieve aard, vaak sporadisch en zeer fragmentair. Mensen die een scherper zicht hadden op de ellendige situatie gewaagden al eens van opvoeding en van volksondericht als een meer adequate aanpak van de problematiek. Dit moeten we onthouden als we Don Bosco in Turijn zien optreden.

Bij de jongere lagen van de bevolking lieten de nefaste gevolgen zich in de jaren 40-50 nog met een grotere evidentie en op een meer dramatische wijze voelen. Vaak verplichtte de ellende de ouders om hun kinderen vroeg in het arbeidscircuit in te schakelen, vaak ook in onmenselijke omstandigheden, schadelijk voor hun fysische en morele gezondheid. Elke elementaire vorm van culturele, maatschappelijke of gelovige ontwikkeling bleef uit. Een groep jongeren die helemaal verwaarloosd werd, maakt het sociaal beeld nog somberder. Zelfs op hun aantal heeft men geen zicht.

Jonge ongeschoolde arbeiders kwamen seizoensgebonden in de stad toe. Deze beweging kende in de jaren 1840-1855 zijn hoogtepunt. Bronnen uit die tijd spreken over

(6) A. GIRAUDO, *Qui è vissuto Don Bosco. Itinerari storico-geografici e spirituali*, Turijn Elledici 1988, p. 115-117.

duizendtallen. Deze groep waar helemaal geen toezicht op was of bescherming voor bestond was nog het meest overgeleverd aan de sociale en morele gevaren van de stad. Op zon- en feestdagen was het die groep die over de straten slenterde, de pleinen en de markten van de randstad als zijn terrein beschouwde en bij de bevolking een indrukwekkend beeld oproep van ellende, onwetendheid en geweld.⁷

Zegt P. Braido: 'De eerste contacten van Don Bosco te Turijn met afzonderlijke kleine groepen van jongeren tijdens zijn jaren van het Convict vallen samen met het begin van een industriële en demografische ontwikkeling, en een evolutie in de bouwindustrie. De jaren daarna is deze groei nog sterker. Onvermijdelijk brengt dat een stroom van immigratie mee, van ontheemden en verwaarloosden. Volgens het getuigenis van G.B. Lemoyne, wilde de Piëmontese opvoeder, lopend langs de straten en de pleinen van de stad, op bezoek in gevangenissen, op zolderkamers en in ziekenhuizen, zich een beeld vormen van de sociale en religieuze omstandigheden van de jongeren.'⁸

1.2 En Don Bosco in die stad ...

'Het wordt al tamelijk vroeg duidelijk', aldus L. Pazzaglia, 'dat de echte bedoeling van Don Bosco met zijn werk zich niet tot een specifieke groep van jongeren beperkt, zoals de categorie van de ex-gevangenen, maar dat hij zich wilde inzetten, meer algemeen, voor de arme en verwaarloosde jongeren van de stad, vaak ook uit naburige dorpen in Turijn aangespoeld. Het gaat om jongeren zonder vaste woonplaats, zonder bezigheden, ofwel ingeschakeld in een heel onregelmatig arbeidsproces, gedoemd om van de hand in de tand te moeten leven en blootgesteld aan alle risico's van de straat.'⁹

Don Bosco komt in Turijn in november 1841. Hij is dan 26 jaar, sinds 5 maanden (5 juni 1841) priester gewijd. Hij schrijft zich in voor een drie jaar durende pastoraal georiënteerde opleiding aan het kerkelijk Convict van de heilige Franciscus. Eigenlijk is deze tijd in het Convict voor Don Bosco een heel deugddoende periode geweest. Hij kwam uit het seminarie van Chieri waar hij zijn priesterstudies gedaan had. Hier heersten eerder strenge en rigoristische opvattingen, gericht naar de letter van de wet, met een strenge ascetische discipline. De mentaliteit was er een van zich moeten inspannen, zich houden aan de regel en zich bijgevolg ook heel wat moeten opleggen of ontzeggen. Men moest zich harden voor het leven en zijn hemel verdienen. Het is bij don Cafasso en in het Convict dat Don Bosco iets leert van mildheid en zachtheid, iets van hartelijkheid ook. Het is ook de plaats waar in het denken over moraal en over pastorale aanpak plaats is voor begrip en barmhartigheid, voor zachtmoedigheid en mildheid tegenover de menselijkheid van de mens.

Wat Don Bosco heeft moeten missen in het seminarie van Chieri heeft hij in overvloed mogen ervaren in het Convict. Contact en gemoedelijkheid met oversten en collega's mocht hij ervaren in de figuren van don Cafasso, de theoloog Guala en don

(7) Zie: A. GIRAUDO, *L'Oratorio di Don Bosco*, in 'Diocesi di Torino. Oratorio: storia, attualità, progetti', Turijn 1989, fasc.3, p. 2-4.

(8) P. BRAIDO, *L'esperienza pedagogica di Don Bosco*, Rome, Las 1988, p. 91.

(9) L. PAZZAGLIA, *La scelta dei giovani e la proposta educativa di Don Bosco*, in M. MIDALI, *Don Bosco nella storia*, Rome, Las 1990, p. 261.

Felice Golzio. In don Cafasso ontmoette hij een biechtvader en geestelijke leider, aan wie hij zijn eigen geweten kon toevertrouwen om te groeien in religieus leven, en die hem ook alle raad kon geven bij elke belangrijke beslissing. Het Convict bood hem ruimere mogelijkheden voor studie en lectuur. De conferenties en de lessen waren veel meer op de praktijk van de pastoraal gericht. Veel meer dan om een theologische scholing ging het om een praktijkgerichte pastoraal, getoetst aan de dagelijkse ervaringen en pastorale activiteiten. 'Waar hij het meest zijn hart aan ophaalde waren zijn activiteiten tussen de jongeren: als vriend, als hulp, als meester en als biechtvader.'¹⁰

De jonge priesters van het Convict kwamen met de meest dramatische aspecten van de problematiek van de Turijnse jongeren in aanraking. Door don Guala en don Cafasso werden zij naar de stadsgevangenis gestuurd, waar heel wat jongeren en adolescenten verbleven. De vooral en bij voorkeur repressieve politiek van de stad tegenover ontsporing van jongeren was hier de oorzaak van. Don Bosco die, zoals hij zelf later schrijft 'zich omringd wist door een troep kinderen die mij volgden langs de lanen, de pleinen tot in de sacristie van het instituut'¹¹, wist zich door deze confrontatie geraakt en vroeg zich af wat hij moest doen. 'Wie weet, vraag ik me af, als deze jongens nu buiten eens een vriend hadden, die zich om hen bekommerde, hen nabij was en hen onderricht gaf in religie en geloof op de vrije dagen, wie weet of zij zich dan niet konden verweren tegen de ondergang? Of misschien zou het aantal toch al verminderen van de jongeren die weer in de gevangenis terechtkomen.'¹²

Dergelijke bedenkingen werden door de directeurs van het Convict, maar ook door de traditionele en de nieuwe caritatieve instellingen van de stad, alleen maar gestimuleerd. Wat voor Don Bosco zeker een stimulans was, was de vriendschap en de goede verstandhouding met de jonge priesters van Turijn die voor dezelfde fenomenen gevoelig waren en zich op dit terrein ook samen wilden engageren. Don Cocchi (1813-1895) leidde een experiment dat al gauw de naam kreeg van 'Oratorio dell'Angelo Custode' (oratorio van de Engelbewaarder) in Vanchiglia. In de parochie van de 'Annunziata' bracht hij, geholpen door enkele jonge priesterstudenten, op de zon- en feestdagen jongeren bijeen voor de catechismusles. Bedoeling van het initiatief was: 'het contact verhinderen met slechte kameraden, in de broze harten de liefde wekken voor de deugd, door hen overvloedig richtlijnen te geven en gezonde waarschuwingen, op een zachte wijze en met een hartelijke liefde.'¹³

De toevallige ontmoeting met Bartolomeo Garelli in de sacristie van de kerk van St.-Franciscus biedt Don Bosco de mogelijkheid om zich in te laten met de seizoensknechtjes. Zij zijn nog armer dan de jongeren van Vanchiglia omdat ze geen familie hebben en in geen enkele parochie terecht kunnen. Om deze jongeren was het de kring van jonge priesters rond don Cafasso en don Cocchi te doen. Don Bosco schrijft later in 1862 zelf: 'Het idee van het Oratorio is ontstaan uit de bezoeken aan de gevangenis van deze stad. In deze plaatsen van geestelijke en materiële ellende zitten veel jongeren

(10) P. STELLA I, p. 101.

(11) G. BOSCO, *Memorie dell'Oratorio di San Francesco di Sales dal 1818 al 1855*, a cura di A. DA SILVA FERREIRA, Rome, Las 1992, p. 104-105.

(12) O.C., p. 104.

(13) A. GIRAUDO, *L'Oratorio di Don Bosco*, p. 4-5.

van prille leeftijd, met een ontluikend zelfbewustzijn, met een goede inborst die de vertroosting van hun thuis zouden kunnen zijn, de eer van het vaderland; en toch zitten ze daar opgesloten, vleugellam gemaakt, tot uitschot van de maatschappij verworpen. De oorzaken van deze ongelukkige toestand afwegend kan je zien dat de meesten ongelukkig zijn als gevolg van een gebrek aan opvoeding, eerder dan tengevolge van een slechte inborst. Men merkt zelfs op dat als je ze de waardigheid van de mens laat aanvoelen en laat inzien dat de mens zijn dagelijks brood op een eerlijke wijze moet verdienen en niet met diefstal, als je ze kortom de morele en religieuze waarden laat aanvoelen, dan krijgen ze het warm rond hun hart zonder te weten hoe dat komt, maar die hen ernaar doet verlangen om beter te worden. En inderdaad, velen veranderen van gedrag reeds in de gevangenis. Anderen veranderen van levensstijl na hun vrijlating zo dat ze er nooit meer moeten terugkeren. Deze feiten bevestigen dat deze jongeren zo negatief geworden zijn door gebrek aan morele en religieuze opvoeding, en dat deze twee opvoedkundige middelen het meest effectief zijn om goede jongeren goed te houden en hen die uit de gevangenis vrijgelaten worden, goed te maken.¹⁴

In eerste instantie koos men voor een pedagogische en pastorale aanpak, zonder daarom de band met de complexiteit van de sociale problematiek te vergeten waarin deze jongeren zich bevonden. Heel vaak richt het antwoord van deze priesters, zoals van don Cocchi, Don Bosco, Murialdo, en nog andere, zich op de eerste plaats naar deze sociale ellende. Stimulans tot deze daadwerkelijke inzet was het priesterbeeld dat tijdens hun vorming in het Convict werd voorgehouden en dat door priesters als Cottolengo, Guala en Cafasso zelf werd voorgeleefd. Zij werden gedreven door het motief van de pastorale ijver, voor iedereen alles te zijn, hierbij zichzelf vergetend, door de liefde gedreven om zich helemaal te geven, ervan overtuigd 'dat de priester niet alleen naar de hemel gaat, en ook niet alleen naar de hel'.¹⁵

In deze periode van het Convict - 'voor Don Bosco een periode van innerlijke genezing en van religieuze rijping' aldus P. Stella¹⁶ - tekent zich zijn roeping duidelijker af. Vanaf het begin kiest hij voor een pastoraal voor jongeren, met een voorkeur voor hen die te kampen hebben met materiële en geestelijke armoede. Zoals uit hoger geschetste situatie blijkt gaat het in eerste instantie om de seizoensgebonden migranten en om de jonge vaak ongeschoolde arbeiders, door hun familie in de steek gelaten, en voor wie geen plaats was in de traditionele maatschappelijke of kerkelijke structuren, of waarin zij zichzelf niet zo thuis voelden. De volgende jaren neemt deze keuze een steeds meer uitgesproken vorm aan.

In zijn keuze voor de jongeren kiest Don Bosco vanuit zijn pastorale bekommernis voor de weg van de opvoeding. Dit biedt hem de kans de jongeren te helpen een innerlijke ommekeer te realiseren en hen positief te stimuleren 'in de ontwikkeling en de vorming van hun mens-zijn, om hen bekwaam te maken tot een vrije en persoonlijke keuze, tot een edelmoedig levensengagement op individueel en sociaal, op moreel en

(14) G. BOSCO, *Cenni storici intorno all'Oratorio di S. Francesco di Sales (1862)*, uitgave verzorgd door P. BRAIDO, in *Don Bosco nella Chiesa a servizio dell'umanità. Studi e testimonianze*, Rome, Las 1987, p. 60-62.

(15) A. GIRAUDO, *L'Oratorio di Don Bosco*, p. 6. Uit: *Memorie dal 1841 al 1884-5-6*, pel sac. Gio. Bosco a' suoi figliuoli Salesiani, uitgegeven door F. MOTTO, in RSS 4 (1985), p. 89.

(16) P. STELLA I, p. 100.

religieus vlak'.¹⁷ De keuze voor de opvoeding biedt hem de kans om jonge mensen van binnenuit weerbaar te maken tegenover de maatschappij en van onderuit in de samenleving verandering op gang te brengen. Zij biedt een grondiger aanpak van de jongerenproblematiek in Turijn, dan het telkens weer moeten optornen tegen de bestaande wantoestanden.

1.3 Hoe het concreet in zijn werk ging...

Hoe belangrijk voor Don Bosco het catechismusonderricht aan Bartolomeo Garelli op 8 december 1841 ook was, het was niet het eerste dat er in het Convict gegeven werd. Het was een element van de pastorale vorming van alle priesters van het Convict. Genoeg motieven laten met zekerheid veronderstellen dat dit catechismusonderricht zeker voor 1841 moet bestaan hebben. Op een bepaald ogenblik is Don Bosco mee in die pastorale activiteit gestapt. Don Bosco zelf geeft niet altijd dezelfde versie over het begin van zijn activiteit. Nu eens noemt hij Bartolomeo Garelli, een andere keer geeft hij helemaal geen naam of spreekt hij over een jongen van 17-18 jaar, en nog een andere keer spreekt hij niet eens meer over een bepaalde jongen.¹⁸

Ook het 'Oratorio' is niet met Don Bosco begonnen. Zoals hoger reeds vernoemd was don Cocchi met een oratorio begonnen, 'L'Angelo Custode' (De Engelbewaarder), in de zone van Vanchiglia, op de 'Annunziata'-parochie (Maria Boodschap), dat als gehucht ook 'Moschino' genoemd werd, omwille van de ongezonde en onhygiënische situatie, waar ook veel insecten en ongedierte zich best in hun nopjes voelden. Don Cocchi begon zijn oratorio op het ogenblik dat Don Bosco jongens in het Convict samenbracht. Priesters uit Turijn zijn in die jaren 40-50 ook in Milaan op bezoek geweest waar reeds parochiale en interparochiale oratorio's bekend waren. Rond 1850 waren er in Milaan al een 15-tal, waarvan sommige al bijna een eeuw lang bestonden. Don Bosco is daar in het oratorio van S. Luigi nog gaan preken, in de buurt van de kerk van S. Simpliciano. Misschien heeft hij vandaar ook het reglement van de H. Luigi Gonzaga (voor het oratorio en voor de huizen) meegebracht. Naast het voorbeeld van don Cocchi in Turijn zelf, en de modellen van Milaan, zijn er wellicht ook nog andere invloeden van gelijkaardige instituten geweest uit Brecchia en uit Marseille of andere Franse steden.

Begon Don Bosco met het catechismusonderricht aan jongens in het Convict, al gauw was er meer te beleven en trokken ze van de kerk naar de open ruimte rond het Convict om te spelen. Daar deelden ze ook broodjes uit en soms eens wat salami. Don Bosco werd er door andere priesters van het Convict bijgestaan: don Pietro Ponte, don Giuseppe Trivero en de priesterstudent Giacinto Carpano. In 1842 schommelde het aantal deelnemers rond de 20, in 1843 liep dat aantal op tot een 50-tal. Dat stimuleerde Don Bosco om te ijveren voor een continue en meer georganiseerde werking.

Eens de studies in het Convict beëindigd, stelt don Cafasso aan Don Bosco voor om kapelaan te worden in één van de instituten van markiezin di Barolo. Op 20 oktober 1844 trekt hij naar het Rifugio (waar plaats was voor 250 meisjes) en het Ospedaletto

(17) P. BRAIDO, *Esperienze di pedagogia cristiana nella storia*, Vol. 2, Rome, Las 1981, p. 293.

(18) Zie: P. BRAIDO, *Prevenire non reprimere*, p. 158.

(klein ziekenhuis voor zieke en lichamelijk gehandicapte meisjes) om er samen te werken met don Borel. Een groep jongeren die hij in het Convict rond zich verzameld had, trok met hem mee. Op dat ogenblik opent hij een nieuw oratorio waar hij de naam voor kiest van 'Franciscus van Sales'. In zijn latere *Memorie dell'Oratorio* geeft hij drie redenen voor deze naamkeuze. Schrijft hij: '1. De markiezin was van plan een priestercongregatie te stichten met deze naam. Daarom had zij een schilderij van de heilige laten maken dat nog altijd aan de ingang van het instituut staat. 2. Omdat dit apostolaat een grote kalmte en zachtheid vergde, plaatste hij dit werk onder de bescherming van Franciscus van Sales om de genade te bekomen hem in zijn buitengewone zachtheid en in het kunnen aanspreken van de zielen te kunnen navolgen. 3. Andere reden om zich onder zijn bescherming te plaatsen was opdat hij zijn hulp zou verlenen bij het bestrijden van de dwalingen tegen het geloof, vooral tegen het protestantisme dat zeker ook in Turijn de kop opstak.'¹⁹

Al de zondagen van november bleef de situatie dezelfde. 's Morgens gingen de jongens naar de mis in de kerk van Franciscus van Assisi (bij het Convict) en 's namiddags kwamen ze naar Don Bosco's kamer in het Rifugio voor de catechismus, voor de biecht en andere mogelijke activiteiten. Omdat de ruimte echt te klein was, werden twee ruimtes van het Ospedaletto, in opbouw, tijdelijk omgevormd tot kapel. Op 8 december 1844 werd ze ingewijd onder de naam van Franciscus van Sales. Daar kende het zondagsoratorio een goede ontwikkeling. Het schema dat in het Convict uitgeprobeerd was onderging maar kleine wijzigingen. In de morgen was er gelegenheid voor biecht en communie. Daarna volgde de mis met uitleg van het evangelie aangepast aan het begripsvermogen en de taal van de jongens. In de namiddag stond op het programma: catechismus, lofzangen, kleine onderrichtingen, litanieën tot Maria en zegening. Voor de rest van de tijd waren de jongens aan het spelen op de straat.

Zeven maanden heeft Don Bosco zo kunnen werken, tot einde mei 1845.²⁰ Omdat het Ospedaletto zo vlug mogelijk geopend moest worden, verhuisden Don Bosco en don Borel naar kamers op de derde verdieping, naast de voorlopig ingerichte kapel. Hoezeer de markiezin elk liefdadigheidswerk ook waardeerde, zij kreeg het moeilijker en moeilijker met het groeiend oratorio. Het ging immers ook om jongens van de straat wat niet zo gunstig was voor haar werk voor de meisjes. Op dat ogenblik begint voor Don Bosco de periode van het 'rondtrekkend oratorio', van 25 mei 1845 tot 12 april 1846.

Niet ver van het Rifugio was er een klein kerkhof van S. Pietro in Vincoli (St.-Pieters Banden), eigendom van de stad. Zondag 25 mei trokken Don Bosco en don Borel met de jongens daarheen, een geschikte plaats, meenden ze, omdat er een kapel was en een plein om er te kunnen spelen. De zondag erop werd hen de toegang reeds verboden en waren ze genoodzaakt een andere plaats op te zoeken. Verschillende pogingen om er toch binnen te kunnen mislukten. Alleen tegen 10 juli vonden ze een nieuwe plaats, de kapel van de Molini Dora of de Molassi. Ondertussen kwam het oratorio samen in het Ospedaletto of in kerken buiten de stad, zoals Sassi, Madonna del Pilone, Madonna di Campagna, Monte dei Cappucini en de Superga. Op zondag 13 juli 1845 trok het

(19) Zie: *Memorie dell'Oratorio*, p. 141. Ook P. STELLA I, p. 108-109. Je leest het in het Nederlands in *Jan Bosco vertelt zijn leven*, Uitgave Don Bosco Centrale Brussel 1989, p. 133.

(20) Een goed overzicht van deze omzwervingen met het oratorio vind je in: P. STELLA I, p. 103-120; A. GIRAUDO, *L'Oratorio di Don Bosco*, p. 9-17; A. GIRAUDO, *Qui è vissuto Don Bosco*, p. 130-178; P. BRAIDO, *Don Bosco Educatore. Scritti en testimonianze*, Rome, Las 1997, p. 14-17.

oratorio naar het kerkje van de Molini Dora, waar ze het kapelletje konden gebruiken van 12 tot 15 uur, voor het catechismusonderricht. De jongens moesten wel buiten de omheining blijven en mochten alleszins de kerkdiensten niet storen. Hier kwamen ze alleen voor de namiddagactiviteiten bijeen. Maar van de Molini kwamen klachten tegen het ravotten van de jongens, tegen hun zingen en hun lawaai maken. De stad trok de toelating in en bepaalde 1 januari 1846 als einddatum van de overeenkomst. De S. Martinokapel bleek ook onvoldoende voor het catechismusonderricht en anderzijds dachten Don Bosco en don Borel ook aan avond- en zondagsschool voor kleine ambachtslui. Zij zochten dus aangepaste lokalen die ook te verwarmen waren. Priester Giovanni Battista Antonio Moretta had een huis met twee verdiepingen. In november 1845 stond hij hen graag drie kamers af. Hier wordt de avondschool geboren, een uitbreiding van de zondagsschool die reeds in het Rifugio begon. Soms kwamen hier tot 200 leerlingen bijeen. Don Bosco werd op dat ogenblik bijgestaan door don Musso, en door de theologiestudenten Chiaves en Càrpano, en bovendien door een groepje flinke studenten, die hij bij de studie hielp in ruil voor de geboden hulp. Het waren er een 10-tal. In deze kamers van Moretta bleven ze ongeveer 4 maanden, totdat, einde februari 1846, don Moretta, zo onder druk van de klachten van de andere huisbewoners, zich genoodzaakt voelde het oratorio door te sturen.

Begin maart huren Don Bosco en don Borel een weide naast het huis Moretta, eigendom van de broers Filippi. Een haag vormde de afsluiting en op de wei stond een oude barak waar het speelgerief kon opgeborgen worden. Dankzij het mooie lenteweer werd dit een geschikte plaats voor het spelen en het sporten, voor de muziek en de zang, voor het gebed, het biechten en het preken. Het is in die periode dat de groeiende groep van luidruchtige jongens de markies Michele Cavour, vicaris van de stad, verontrustte. Hij sprak er met Don Bosco over en met de aartsbisschop met het gevolg dat het oratorio door enkele burgerwachtters werd gecontroleerd. De broers Filippi maakten zich meer en meer zorgen om hun gras en gaven Don Bosco 14 dagen tijd om er weg te trekken. En alsof dit nog niet genoeg was ... Ook sympathisanten en mensen die met hem meewerkten zetten hem aan om deze 'nutteloze onderneming' maar op te geven. Misschien stamt uit die periode ook wel het feit dat twee bezorgde collega's van hem tevergeefs probeerden om hem in een verzorgingstehuis te laten opnemen.

Het was op dit donker en uitzichtloos moment dat een lichtpunt aan de horizon verschijnt. Don Bosco ontmoet Giuseppe Pinardi die hem voor het oratorio een plaats aanbiedt, een afdak tegen het huis Pinardi aangebouwd, 15 meter lang. Pas na de belofte van aanpassingswerken, ondermeer aan het veel te lage dak, en de toezegging van het gebruik van het terrein erbij ziet Don Bosco het als een mogelijke oplossing. De aanpassingswerken gebeuren tussen einde maart en de eerste dagen van april. Op 12 april, Paasdag, trok Don Bosco met het oratorio naar het afdak dat als kapel is omgebouwd. Al die tijd bleven Don Bosco en don Borel in het huis van de markiezin wonen en bleven er ook als kapelaan dienst doen.

Met de vaste stek die Don Bosco in het huis van Pinardi, in Valdocco, vindt, lijkt een einde gekomen te zijn aan een experimentele fase van het Oratorio en begint een periode van institutionele consolidatie, zowel pedagogisch als pastoraal. Don Bosco zelf kiest helemaal voor het oratorio en laat andere engagementen vallen. Op 5 juni kan hij van het huis Pinardi nog drie kamers afhuren. In november komt hij op Pinardi wonen met zijn moeder Margherita en op 1 december kan hij heel het huis huren met het omliggend

terrein. In maart 1848 zal hij het huis van Pinardi kopen met het achterliggend terrein. Ondertussen groeide het oratorio en konden er 400 tot 500 jongens opdagen.

Om verschillende redenen, o.a. omwille van de politieke en maatschappelijke wijzigingen (zoals de persvrijheid, het opkomend protestantisme, het toenemend aantal jongens), stuurde Don Bosco erop aan om een tweede oratorio te starten, het oratorio S. Luigi aan de Porta Nuova (1847). Een paar jaren later gaat het oratorio van don Cocchi (L'Angelo Custode) weer open (1849), nu onder gezag van Don Bosco, nadat het omwille van een politiek gekleurd optreden van don Cocchi met zijn jongens gesloten werd. Don Cocchi zelf zal in 1851 een nieuw oratorio openen, S. Martino in Borgo Dora, eigenlijk niet ver van het oratorio van Don Bosco. Op 31 maart 1852 wordt Don Bosco met een schrijven van Mgr. Frasoni vanuit Lyon als 'geestelijke hoofddirecteur' benoemd van het oratorio van Franciscus van Sales en overste van het oratorio van S. Luigi Gonzaga en van het oratorio van l'Angelo Custode in Vanchiglia.

'Wie zich door armoede laat raken', zegt P. Stella, 'en door de ellende om ze terug te dringen, ziet zich onweerstaanbaar geroepen om alles te geven: eigen werk, eigen tijd, eigen dingen, het hele leven.'²¹ Don Bosco kon niet anders dan dezelfde weg gaan van Calasanzio, Filippus Neri, Giovanni Battista de la Salle, Vincentius a Paolo, of korter bij de weg van Cottolengo, Barolo, Pietro Merla, of nog korter de weg van don Cocchi met zijn medewerkers. In 1847 opent Don Bosco het zogenaamde 'casa annessa all'oratorio di S. Francesco di Sales'. Daarvan zegt Don Bosco: 'Bij de jongeren die naar het Oratorio kwamen waren er die zo arm en verwaarloosd waren dat voor hen eigenlijk elke oplossing nutteloos bleef als ze niet een plaats vonden waar ze overnachting konden vinden, voedsel en kleding.'²² Rond 1853 verbleven er een 20-tal jongens, in 1854 kon hij er al een 80-tal huisvesten. Vanuit dezelfde beweging en inspiratie zullen als antwoord op concrete noden ook de beroepsafdelingen van de scholen ontstaan en later ook de colleges. Dezelfde noodzaak en pastorale bewogenheid zal hem zijn congregatie doen stichten.

Het is moeilijk om een juist zicht te krijgen op de aantallen van de jongens die het oratorio bezoeken. Cijfers die Don Bosco zelf geeft voor de beginperiode van het oratorio moeten we met de grootste voorzichtigheid hanteren. In 1842 zouden een 20-tal jongens naar het Convict komen. Tegen het einde van zijn studietijd in 1844 zouden er dat een 80-tal zijn, die daarna ook naar het oratorio van Franciscus van Sales komen. In de periode 1845-1846 zou het aantal schommelen tussen 200 en 300 jongens. De eerste momenten van Valdocco stijgen de cijfers van 300 tot 600 jongens. Tussen 1850 en 1862 zouden er voor de drie oratorio's van duizend tot duizenden voorbij gekomen zijn. Een weinig overtuigende escalatie en moeilijk te verenigen met de structuren en de voorzieningen waarover Don Bosco beschikte. Cijfers die P. Stella aangeeft of die af te leiden zijn uit uitnodigingen voor een loterij en die P. Braidò vermeldt, zijn deze: voor 1850 een duizendtal voor de drie oratorio's; in 1852 meer dan 2000 alleen in Valdocco; in 1855 tussen 1500 en 2000 jongens in de drie oratorio's; in 1857 boven de 3000 jongens en in 1862 zijn er bij momenten meer dan 1000 in een van de oratorio's.²³ Misschien moeten we ons wel neerleggen bij het woord van P. Stella in zijn zoektocht omtrent de jongens die

(21) P. STELLA I, p. 113.

(22) G. BOSCO, *Cenni storici*, p. 74-75.

(23) Zie: G. CHIOSSO, *Don Bosco e l'Oratorio (1841-1855)*, in M. MIDALI, *Don Bosco nella storia*, Rome, Las 1990, p. 303 en 312.

het oratorio bezochten. Zegt hij: 'Het is onmogelijk om met exacte cijfers aan te geven hoeveel jongens het oratorio bezochten voor en na 1848, voor en na 1860.'²⁴

Don Bosco staat niet stil en de jaren 1850-1860 zijn een decennium waarin hij een eerste of een vaste vorm geeft aan de meeste van zijn ondernemingen.²⁵ De eerste kern van zijn congregatie is gevormd. Het is de periode waarin hij de meeste van zijn werken schrijft waarin zijn eigen persoonlijk werk als samensteller, compiler of corrector het sterkst tot uiting komt. Het is in die jaren dat hij zelf als opvoeder het meest in direct contact met de jongens staat. Het zijn de jaren die Dominiek Savio voortbrengen, en Michel Magone en Besucco, en ook verschillende van zijn grote medewerkers: Cagliero, Bonetti, Barberis, Bert en Cerruti. Het is de tijd ook van zijn gedurfde dromen over staatslui en kerkelijke overheden, over toekomst van kerk en staat. Voor het oratorio lijkt de opbouwfase voltooid en gaat zijn eerste interesse nu meer uit naar de jongens van het internaat, ook al blijft de vraag naar hulp zich vaak langs het oratorio formuleren. Meer en meer krijgt het oratorio verschillende betekenissen, zoals Don Bosco zelf het wel eens verwoordde: 'Als men het beschouwt als een feestbijeenkomst dan bedoelen ze een plaats bestemd om de jongens met aangename activiteiten ontspanning te bieden nadat ze hun godsvruchtsoefeningen hebben volbracht ... Het kan ook slaan op de dag- en de avondscolen die er in de week plaatsvonden voor jongens die om verschillende redenen niet naar de stadsscolen kunnen. In de ruime zin van het woord hebben ze het dan over het huis van Valdocco in Turijn waar jongens kunnen logeren als beroepsjongens of als studenten.'²⁶

Het oratorio dat vertrekt als eerste en centrale verwezenlijking van de religieus-opvoedkundige ervaring van Don Bosco wordt met de jaren één bijzonder aspect binnen een complexere strategie van ontwikkeling en versterking van het salesiaans werk. In Turijn stelt men in de jaren 1860 een stagnatie vast. Er zijn er op dat ogenblik 6: drie van Don Bosco, met daarnaast dat van S. Martino, het meisjesoratorio van Borgo S. Donato in 1850 gesticht door Gaspare Saccarelli en het oratorio van S. Giuseppe in Borgo S. Salvario in 1859 geopend door enkele leken en in 1863 overgenomen door Don Bosco. Moeilijkheden komen er meer tussen de jaren 1860-1870, ondermeer ook door een aantal externe factoren, zoals het verminderen van de immigratiestroom, andere mogelijkheden voor de jongeren zoals de arbeidersvereniging. In 1877 wordt het meest uitgebreide document over het oratorio gepubliceerd: het reglement, sinds lang herwerkt en aangepast. Tien jaar later wordt elke directeur van een salesiaans werk aangemaand om een oratorio aan zijn huis of werk te verbinden. Het oratorio moest een essentieel facet blijven van het salesiaans werk. Einde 1800 en begin 1900 kende het oratorio in Italië weer een grotere bloei.

1.4 En het wonder van het Oratorio...?

Reeds in 1849 schrijft C. Danna, professor in de Letteren aan de universiteit van Turijn, over het Oratorio, als de zondagsschool van Don Bosco, waarin hem deze twee kentrekken opvallen: het is religieus en profaan, opvoedkundig en vreugdevol. Hij schrijft:

(24) P. STELLA, *Don Bosco nella storia economica en sociale (1815-1870)*, Rome, Las 1980, p. 159.

(25) Zie: P. STELLA I, p. 117. P. Stella spreekt van de jaren 1853-1863.

(26) G. CHIOSSO, *Don Bosco e l'Oratorio (1841-1855)*, p. 309-310.

'Op de feestdagen verzamelde hij op deze eenvoudige omheinde ruimte 400 tot 500 jongens boven de acht jaar, om ze weg te houden van gevaren en dwaalwegen, om hen te onderrichten in de geboden van de christelijke moraal. Dit deed hij door hen plezierige en eerlijke ontspanning te bieden, nadat ze deelgenomen hadden aan de gebeden en de godsvruchtsoefeningen. Hij onderwees hen de gewijde geschiedenis en kerkgeschiedenis, de catechismus, de beginselen van de meetkunde. Hij liet hen oefenen in het decimaal stelsel. En wie het niet kon, leerde hij lezen en schrijven. Dat alles om de morele en burgerlijke opvoeding te garanderen. Hij verwaarloosde evenmin de fysieke ontwikkeling. Op de speelplaats naast het oratorio konden zij hun conditie trainen met turnoefeningen, of zich ontspannen met de stelten of de schommels, met de ballen of het kegelspel. Naast een beloning met een of ander prentje, of met een loterij, of met een koek wist hij de bende naar zich toe te halen, vooral met de sereniteit en de waakzaamheid waarmee hij in de harten van deze jongens het licht van de waarheid en de naastenliefde wist op te roepen. Denkend aan het kwade dat hij vermeed, de kwalen die hij voorkwam, de deugden die hij rondzaaide, het goede dat hij bevorderde, lijkt het ongelooflijk dat zijn werk hindernissen ondervond of op weerstand botste. Maar wat aan Don Bosco het meest recht gaf op dankbaarheid van de stad was het 'ospizio', in hetzelfde huis als het oratorio, open voor de meest hulpbehoevende en haveloze kinderen van de stad. Wanneer hij iemand kende of tegenkwam, onderkomen van ellende, dan verloor hij hem niet meer uit het oog, bracht hem naar zijn huis, liet hem op adem komen, gaf hem nieuwe kleren, zorgde voor kost en inwoon totdat hij voor hem een patroon vond en werk dat hem van een goed onderhoud kon voorzien en met zekerheid kon instaan voor de opvoeding van geest en hart.'²⁷

En dan moeten vaststellen dat het oratorio, zeker in zijn begin maar eigenlijk gewoon in zijn structuur en in de opzet ervan, heel eenvoudig was: 'niet veel meer dan een essentiële religieuze onderrichting, met de godsvruchtsoefeningen van een goed christen en er bovenop een of andere ontspanning, het geheel geanimeerd door de beschikbaarheid van Don Bosco om samen met de jongens een vriendschappelijke opvoedkundige relatie op te bouwen.'²⁸ In 1846 verscheen in de 'Lecture di famiglia', een volksoepvoedkundig tijdschrift, reeds een commentaar op het oratorio. 'Ook in ons Turijn worden veel haveloze jongens bijeengebracht en onderwezen door een klein groepje jonge priesters. [...] En wat er gebeurt: eerst is er een korte religieuze onderrichting door enthousiaste priesters, zij zingen psalmen en devote gezangen. Daarna geven zij les in opvoeding, moraliteit en tenslotte worden verschillende ontspanningsmogelijkheden aangeboden. Soms wordt hen nog iets te eten gegeven.'²⁹

Don Bosco zelf schrijft over die eerste catechismus en het oratorio aan Michele Cavour, vicaris van de stad, in een brief van 13 maart 1846: 'Het doel van deze catechismus is op feestdagen deze jongens bijeen te brengen die, overgeleverd aan zichzelf, in geen enkele kerk binnengaan voor een onderricht. Dat gebeurt door hen aan te trekken met goede woorden, beloften, geschenken en dergelijke. Het onderricht herleidt zich precies tot het volgende: 1. liefde voor het werk; 2. het ontvangen van de

(27) In 'Cronichetta' van 'Giornale della Società d'istruzione en d'educazione' Jaar I, vol. I (1849), p. 459-460, in P. BRAIDO, *Prevenire non reprimere*, p. 126.

(28) G. CHIOSSO, *Don Bosco e l'Oratorio (1815-1855)*, p. 296.

(29) G. CHIOSSO, *Don Bosco e l'Oratorio*, p. 299.

sacramenten; 3. eerbied voor elk gezag; 4. slechte kameraden vluchten.³⁰ Een eenvoudige formule, het oratorio, maar krachtig en sterk. Misschien wel omdat het oratorio zich ontwikkelde op het kruispunt tussen pastorale eisen en opvoedkundig-volkse instanties. Het ging om de bekering van het volk, bewerkt vanuit het volk door een nieuw beeld van de priester en om de ondersteuning van de jeugd, overgeleverd aan zichzelf en zonder gids en dus ook bedreigend, in hun groei naar beter mens- worden, voor zichzelf en voor de maatschappij. Jongens religieus en sociaal opvoeden betekende enkele belangrijke premissen aanbrengen voor de geleidelijke groei van de Piëmontese maatschappij.³¹

Vanuit de ervaring met het oratorio ontdekten Don Bosco en zijn collega's priesters belangrijke waarden: de pedagogische waarde van het spel en het feest. Het waren uitgelezen momenten om ontvankelijkheid, familiegeest en vriendschap te scheppen, om de religieuze en menselijke waarden gemakkelijker door te geven. Het oratorio daagde Don Bosco uit om een opvoedingswijze op te zetten die niet alleen in staat was een juist evenwicht te vinden tussen participatie en discipline, tussen spontaniteit en orde, maar die er vooral in slaagde alle energie en alle initiatieven bij de jongeren te activeren die nodig zijn om hun interesse te wekken en om een antwoord te bieden aan de behoeften van de volksklassen tot wie de meeste van zijn jongens behoorden. Meer en meer raakte Don Bosco ervan overtuigd dat het oratorio een plaats was en een opvoedingswijze die nuttig was voor elke jongere, maar vooral voor die jongens uit de volksklassen.

Voor Don Bosco zelf was het Oratorio als het ware een broedplaats van waaruit initiatief na initiatief geboren werd. In die begintijd maakte vooral Don Bosco zelf werk van de interne organisatie. Hij formuleerde de bedoelingen van het Oratorio, probeerde enkele praktische richtlijnen en elementaire opties op papier te zetten. Hij stelde een reglement op, bracht ritme in het jaar door feesten in te bouwen en sterke tijden in het jaar uit te werken. Hij kende veel waarde toe aan zowel religieuze als aan profane zang. Hij stichtte een fanfare. Hij verstevigde het avond- en zondagsonderwijs, herwaardeerde en verrijkte de ontspanningsmogelijkheden met sport, spel en theater. In zijn zorg voor de geestelijke groei van de jongens en gevoelig voor wie hier bijzonder ontvankelijk voor was, stichtte hij verschillende verenigingen, 'Compagnies' genoemd. We denken aan de 'Compagnia di S. Luigi Gonzaga' (1847), aan de 'Società di mutuo soccorso' (1849), aan de Compagnia dell'Immacolata' (1856), aan de 'Conferenze giovanile di S. Vincenzo de' Paoli' (1857), aan de Compagnia del SS. Sacramento con il piccolo clero' (1857) en aan de 'Compagnia di San Giuseppe' (1859).

Tijdgenoten van Don Bosco zagen hem niet alleen als een priester die zich het lot van jongens aantrok, maar als een opvoeder van het volk. Casalis, zelf niet zo enthousiast over Don Bosco, onderstreept de voordelen voor de jongens die naar het oratorio gingen. Zij konden zich beter gedragen, maakten zich ook een cultuur eigen van het verstand en van het hart. Hij vond dat ze op korte tijd een zacht en deftig karakter kregen, ook zin voor het werken en werden goede christenen en flinke burgers.³² Mogen we dan niet het Oratorio een wonder noemen van opvoeding, in al zijn eenvoud krachtig en sterk?

(30) P. BRAIDO, *Prevenire non reprimere*, p. 159.

(31) Zie: G. CHIOSSO, *Don Bosco e l'Oratorio*, p. 301.

(32) Zie: G. CHIOSSO, *Don Bosco e l'Oratorio*, p. 306.

II HET ORATORIO: DON BOSCO'S PEDAGOGISCH PRINCIPE

In 1886 schrijft D. Giordani, een priester uit het bisdom Fermo, in een boek met als titel 'De jeugd en Don Bosco in Turijn': 'Haast 50 jaar offert Don Bosco zijn leven op voor de opvoeding en het onderricht van de jeugd, met zo'n gelukkig en zo'n succesvol resultaat dat hij de meest beroemde opvoeder geworden is van onze tijden, zowel in de oude als in de nieuwe wereld. En wat hem zo beroemd maakte is zijn preventief systeem.'³³ Met de schrijfstijl moeten we rekening houden, maar anderzijds werd door de tijdgenoten en ook daarna nog algemeen aangenomen dat Don Bosco een uitzonderlijke opvoeder was en als een duidelijke vertegenwoordiger van het preventief systeem naar voren kwam.

Het Oratorio is een duidelijk antwoord geweest op het complexe historische probleem van de Turijnse jeugd, het is voor Don Bosco zijn eerste pedagogisch terrein geweest. Maar mogen we ook niet stellen dat het Oratorio zijn pedagogisch principe wordt dat hij in elke van zijn latere werken wil hanteren?

Een eerste onontbeerlijk aspect van het oratorioprincipe is het geloof in de roeping en in het persoonlijk engagement van de opvoeder. De kern van heel het oratoriogebeuren is het geloof van Don Bosco in zijn eigen roeping en in zijn verantwoordelijkheid voor de jongens van Turijn, voor de meest verlatenen nog het eerst. Hij voelt zich door God geroepen en dat geloof schenkt hem de kracht om zich aan zijn taak te wijden zonder reserve; om al zijn talenten en mogelijkheden ten dienste te stellen van zijn pedagogische en pastorale zending. Het oratorio is eigenlijk een innerlijke houding van zichzelf kunnen vergeten, waardoor zoveel dynamiek, energie en inzet vrijkomt. 'Fare l'Oratorio' (Oratorio maken) vraagt een totale inzet. Het Oratorio was zijn denken en zijn doen. Zelf schrijft hij: 'Ik was erop uit om altijd bij mijn jongens te zijn. Tijdens de week ging ik hen bezoeken midden hun werk op de werven of in de fabriek. Het betekende voor de jongens een grote troost een vriend te zien die zich om hen bekommerde. Het deed de werkgevers deugd omdat ze graag jongens aannamen die tijdens de week gevolgd werden en zeker ook op de vrije dagen, omdat deze nog gevaarlijker waren. Iedere zaterdag ging ik naar de gevangenis met de tassen vol tabak, fruit of een broodje, altijd met de bedoeling hen wat bij te brengen, hen nabij te zijn en me bevriend te maken, en hen zo op te roepen om naar het Oratorio te komen als ze uit die strafplaats vrij kwamen.'³⁴

Een tweede kern van het Oratorio is de liefde als hoogste pedagogisch principe. Het systeem van het Oratorio wordt gedragen door hartelijkheid, redelijkheid en geloof horen we Don Bosco soms zeggen. Maar een andere keer zegt hij dat de praktijk van het systeem eigenlijk gebaseerd is op het woord van Paulus die de liefde bezingt: 'De liefde is geduldig, zij verdraagt alles zij hoopt alles'.³⁵ In salesiaanse kringen wordt het woord 'amorevolezza' nogal eens in de mond genomen, dat moeilijk een vertaling krijgt. Het

(33) P. BRAIDO, *Prevenire non reprimere*, p. 125.

(34) P. BRAIDO, *Prevenire non reprimere*, p. 357.

(35) G. BOSCO, *Il sistema preventivo nell'educazione della gioventù*, P. BRAIDO, in RSS 4 (1985) p. 244-245.

gaat om een liefde die te ervaren is en voelbaar wordt in een houding van vertrouwen en gemoedelijkheid, in een echte waardering voor wat jongeren graag hebben, en voor hun terechte vragen. Zo'n liefde maakt echte opvoeding mogelijk omdat ze de taal spreekt van het hart en het hart van de jongere weet te raken. Deze liefde als inspiratie en als eenheidsscheppend principe onderstelt een aantal methodologische keuzes.

Het gaat om een pedagogie van ontvankelijkheid en van aanwezigheid. De jongere wordt ontvangen en verwelkomd zoals hij is. Het Oratorio wil een open deur zijn voor iedereen. De jongere mag zijn zoals hij is, met zijn grenzen en met zijn mogelijkheden, en wordt zo ook gewaardeerd. Bovendien wordt hij uitgedaagd om het goede in zichzelf te ontdekken en te laten groeien. Deze ontvankelijkheid krijgt in het dagelijkse leven gestalte in een welkomstgroet, een hartelijk gesprek, het delen met elkaar van zorgen en vreugde, het luisteren naar jongeren en zich geduldig beschikbaar weten. Om het met woorden van het (nieuw) opvoedingsproject te zeggen, gaat het om een kwalitatieve aanwezigheid met als kenmerken: authenticiteit, groeiend vertrouwen, letterlijke aanwezigheid (aanspreekbaar, beschikbaar), betrokkenheid op de leefwereld van jongeren, doorleefde interesse, speelse aanwezigheid, onvoorwaardelijke keuze voor jongeren. Het slaat op een waarneembare pedagogische aanwezigheid, een assisterende opvoedingsstijl. 'Naar Don Bosco's eigen woord moeten jonge mensen niet alleen bemind worden, ze mogen en moeten dat ook ervaren en voelen.'³⁶

Het gaat om een pedagogie van de familiegeest. Het Oratorio bleef het karakter dragen van een grote familie. De hartelijkheid schiep een serene sfeer, een sfeer van vertrouwen tussen jongeren en opvoeders, van vriendschap onder elkaar en van solidariteit met elkaar. De directeur was niet alleen de organisator, maar vooral diegene die de jongeren persoonlijk kende en met hen wist te praten. Don Bosco hechtte veel belang aan de sfeer en het klimaat in de groep om zo heel de gemeenschap als een opvoedkundig gegeven te hanteren. Een dergelijk klimaat liet toe waarden door te geven. Dan is groei en ontwikkeling mogelijk.

Deze liefde vraagt ook een pedagogie van betrokkenheid en medeverantwoordelijkheid. In de oratoriegemeenschap zijn de jongeren niet alleen de genietters van de initiatieven die er zijn. Zij zijn een principiële component en worden gestimuleerd tot actieve deelname. Jongeren kunnen voor elkaar de beste opvoeders zijn. Elk wordt tot verantwoordelijkheid opgeroepen, naar eigen mogelijkheden. Zo voelde ieder zich ook gewaardeerd. Gewoon naast de materiële hulp die jongeren elkaar kunnen bieden, ontmoeten zij in jongeren die een verantwoordelijkheid op zich nemen een betekenisvol pedagogisch voorbeeld, dat veel korter bij hun leven staat en veel sterker als model functioneert.³⁷

Het Oratorio vraagt een pedagogie van feest en vreugde. Feesten en bijzondere gelegenheden worden bij Don Bosco niet aan het toeval overgelaten. Zij liggen verspreid over heel het jaar, als verschillende pijlers voor een vormingsweg. Novenen, driedaagse retraites, bezinningsmomenten als voorbereidingen op een feest waren een voortdurende

(36) Zie: *In dialoog met Don Bosco. Een opvoedingsproject*. Brussel, Don Bosco Centrale V.Z.W., p. 55-56

(37) Zie: P. BRAIDO, *Prevenire non reprimere....*, p. 359. En ook G. CHIOSSO, *Don Bosco e l'Oratorio*, p. 302.

stimulans tot groeien. De pedagogie van de vreugde stimuleerde Don Bosco tot een heel repertorium van spelen en ontspanningsmogelijkheden. Het Oratorio was een centrum van vitaliteit en jeugdige levendigheid. Waren feest en vreugde twee begrippen voor elk opvoedingsmidden bij Don Bosco, voor het Oratorio waren ze dit zeker.

Het gaat ook om een pedagogie van pastoraal voor de massa en voor kleinere kernen. In deze pastoraal van de massa slaagde Don Bosco door zijn persoonlijke aanwezigheid, door inzet van zoveel medewerkers, door het verdelen van de taken en het betrekken van zoveel mogelijk jongeren, door het scheppen van een uitnodigende sfeer. En anderzijds wist Don Bosco aan hen die er ontvankelijk voor waren een kwalitatief hoger aanbod te doen door het oprichten van zijn verenigingen en groeperingen.

Het Oratorio, dat antwoord wordt op de nood van de Turijnse jeugd, wordt principe van omgaan met jongeren. Om dit oratorioprincipe samenvattend weer te geven spreken we nogal eens van de vier pijlers van dit principe. Elk opvoedingsgebeuren wil jonge mensen een thuis bieden, een school, een speelplaats en een parochie. Het gaat terug op Don Bosco's originele pedagogische ervaring in het begin van het Oratorio, waar hij jonge mensen de warmte van een thuis, gezonde ontspanning voor de vrije tijd (speelplaats), de degelijkheid van een technische of intellectuele vorming (school) en de geborgenheid van zingeving en van het geloof (parochie) wilde bieden. Elke opvoeding in de stijl van Don Bosco wil de jongeren een thuis bieden waar zij geborgenheid mogen ervaren en zichzelf kunnen zijn, waar ze vertrouwen mogen vinden dat hen uitnodigt en kansen biedt om zichzelf te ontdekken, waar ze leren omgaan met eigen kwetsbaarheid en verlangens, en waar zij ter sprake kunnen brengen wat in hen leeft aan angst en vreugde, vertrouwen en onmacht. Een thuis als de ruimte om te groeien in vrijheid. Elke opvoeding in salesiaanse stijl wil jonge mensen een school bieden waar zij het leven leren en de weg naar volwassenheid gaan, waar zij waarden ontdekken en zich die eigen kunnen maken. Een school als de ruimte om te groeien in verantwoordelijkheid. Elke opvoeding wil jonge mensen ook een speelplaats aanreiken, die staat voor de hartelijke en vertrouwvolle stijl in de opvoeding. Opvoeding behelst immers ook het aan bod laten komen van de sociale dimensie van het leven. Het is ruimte scheppen voor sociale relaties van vriendschap en kameraadschap, waar jonge mensen iets kunnen leren van sociale inzet en verantwoordelijkheid tegenover elkaar en maatschappij. Een speelplaats als de ruimte om te groeien in verbondenheid. Tenslotte biedt elk opvoedingsgebeuren de jongere ook een parochie. Het gaat om een midden waar hij naar zin van leven mag vragen, waar hij het geloven kan leren, waar hij de kans krijgt het mysterie en de zin van het leven te ontdekken. Hier kan hij enerzijds op zijn eigen niveau met zijn (zoekend) geloven omgaan en anderzijds samen met andere jongeren zoeken naar wegen om het geloven te beleven en te vieren. Een parochie als de ruimte om te groeien in zingeving. In de lijn van dit oratorioprincipe formuleert het opvoedingsproject vier hoofddoelen in de salesiaanse opvoeding: de groei in vrijheid, de groei in verantwoordelijkheid, de groei in verbondenheid, de groei in zingeving.³⁸

(38) Zie: *In dialoog met Don Bosco. Een opvoedingsproject*. Brussel, Don Bosco Centrale V.Z.W., p. 40-45.

TOT SLOT

Met deze klemtonen hebben we over het oratorioprincipe niet alles gezegd. Begrippen als 'communicatief' en 'preventief' zijn evenzeer onmisbaar in het salesiaans omgaan met jonge mensen.³⁹ Hier hebben we geprobeerd een zicht te krijgen op het ontstaan en de ontwikkeling van het Oratorio, en meteen probeerden we enkele accenten aan te geven die van het Oratorio niet alleen Don Bosco's eerste pedagogisch veld maakten, maar eigenlijk ook het Oratorio tot principe van opvoeding willen maken, tot op vandaag.

(39) Zie: *In dialoog met Don Bosco. Een opvoedingsproject*. Brussel, Don Bosco Centrale V.Z.W., p. 47-63. Op deze bladzijden komt de opvoedingsstijl en -methode ter sprake.